

УДК 338.48-056.24

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСТУПНОГО ТУРИЗМУ

Масляк П.О., Гринюк О.Ю., Казанцева К.А.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

З кожним роком кількість людей, що потребують особливого обслуговування зростає як в Україні, так і у світі в цілому. При цьому саме в нашій країні досить незначний відсоток з них залучений до туристичної діяльності. В даній роботі ми розглянемо можливість соціальної адаптації даної категорії людей за рахунок залучення їх до туристичної діяльності. Особливо гостро дана проблема постає перед проведеннями міжнародних заходів. Зокрема в цьому році Україна прийматиме Євробачення. При цьому більшість туристичних об'єктів не пристосовані для людей з обмеженими можливостями

Ключові слова: доступний туризм, соціальна адаптація, без бар'єрний простір, раціональність простору.

Інвалідність як соціальне явище притаманна кожній державі. На сьогодні рівень інвалідації жителів планети сягає показника в понад мільярд осіб або 15%. В Україні чисельність осіб з інвалідністю становить 2 788 226 осіб або 6,1% від загальної чисельності населення нашої держави. Ці дані красномовно свідчать про гостроту та повсюдну географічну поширеність проблеми інвалідності.

В Європі майже 70% людей з обмеженими можливостями подорожують. Здебільшого це обумовлено доступністю туристичних об'єктів (як фінансовою, так і інфраструктурною). Це значно допомагає людям соціально адаптуватися та почувати себе комфортно. В той же час

лише менше 20% людей з особливими потребами в Україні мають хоча б теоретичну можливість відвідати туристичні пам'ятки власної держави. Про поїздку з туристичною метою за кордон в них не може бути й мови. В Україні більшість туристичних об'єктів не пристосовані для відвідування туристами з особливими потребами, пенсіонерами, та родинами з маленькими дітьми. Значно кращі показники по оздоровленню серед дітей з обмеженими можливостями. Рекреаційні та туристичні заходи для таких дітей підтримуються державою та національною асамблеєю людей з інвалідністю України. В середньому щорічно відпочиває майже 55% дітей з обмеженими можливостями. Проте досить складним є процес

пристосування (декорування) геопростору до такого типу дитячої рекреації. Більшість ландшафтів України не пристосовані для доступного відпочинку.

Постановка проблеми З кожним роком на території України значно збільшується кількість туристів з особливими потребами. Саме тому варто розглянути засади доступного туризму та запропонувати варіанти пристосування простору м. Києва до проведення Євробачення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Здебільшого дослідженням даної теми займаються за кордоном. Зокрема розробкою визначення особливих потреб людей з урахуванням їх обмежень в рухливості, зорових, слухових відчуттях і когнітивному аспекті доступу до туристичних послуг зустрічається в роботах Дарсі, опублікованих у 2006 році. В 2009 році Дарсі та Діксон запропонували визначення туристичних потреб і можливостей людей з обмеженими можливостями в контексті рекреаційно-туристичних уподобань всіх людей, в тому числі тих, хто подорожує з дітьми в колясках і літніх людей. Також варто зазначити роботи В. С. Купер, Т. Д. Лейсі і Л. Яго, які також займаються дослідженням даної проблеми.

Сьогодні практично немає вітчизняних досліджень потреб інвалідів України в інклюзивному туризмі або ємкості даного сектора ринку. Інформація про доступність туризму для людей з обмеженими можливостями українською мовою практично відсутня. Зокрема з певним рівнем наближення до цієї проблеми вітчизняних науковців можна розглянути роботи Л. Ю. Науменко, В. В. Лепського, С. В. Макаренко, І. С. Борисова, О. В. Семененко.

Мета статті В даній роботі за мету ми ставимо розгляд загальних засад доступного туризму та можливість використання даних засад для соціальної адаптації людей з обмеженими можливостями.

Об'єкт дослідження – доступний туризм.

Предмет дослідження – загальні засади доступного туризму та декорування універсального рекреаційно-туристичного простору.

Завдання. Розглянути загальні засади доступного туризму та проаналізувати можливість адаптації даної концепції в українське рекреаційно-туристичне середовище.

Виклад основного матеріалу Проте дослідження даної теми є на сьогодні досить актуальним. Особливо враховуючи те, що в державі з'явилась нова категорія людей з особливими потребами – воїни, які брали участь у військових діях. А це сотні тисяч людей. І їх кількість продовжує зростати. Для даної категорії інклюзивний туризм може стати потужним засобом реабілітації, можливістю оздоровлення, спілкування з людьми, ліквідації наявних психологічних бар'єрів, отримання психологічного задоволення від занять руховою активністю і праці. Доступний туризм – вид реабілітації, який може допомогти відновитися, покращити психологічне самопочуття, перестати фіксуватися на своїх соматичних відчуттях. Також він допомагає вийти з важкої стресової ситуації, пов'язаної із захворюванням і наслідками лікування, відчутти себе активним, потрібним, повернути жагу до життя.

Доступний туризм – це комплекс туристичних послуг, спеціально адаптованих для людей з обмеженими можливостями пересування або з обмеженнями органів відчуттів, для людей з інтелектуальними або психічними обмеженнями. Для тих, хто подорожує з маленькими дітьми в колясках, для літніх людей, а також для людей, яким складно користуватися туристичними послугами з інших медичних причин. В Україні досить часто використовують поняття інклюзивний туризм. В той же час в Японії поширений термін безбар'єрний туризм.

Довгий час туризм був недоступний для сімей з маленькими дітьми, для людей з особливими потребами та похилого віку. На даний час тільки розвинуті країни дбають про доступність туристичних пам'яток для різних категорій населення. В країнах, що розвиваються, ситуація донині залишається критичною. І тут причини не лише фінансові, але й менталітетні. Загалом в таких країнах все ще сприймає людей з обмеженими можливостями як ізгоїв суспільства, які мають знати своє місце на найнижчих його ієрархічних щаблях.

У цьому контексті, доступний туризм для всіх стосується не тільки надання доступу до нього людям з обмеженими можливостями. Також даний його вид розглядає можливість створення універсально сконструйованих суспільних середовищ, що можуть допомагати туристам, які мають тимчасові вади зі здоров'ям, родинам з маленькими дітьми та для постійно зростаючої питомої ваги старіючого населення. Одночасно, це створює більш безпечне та легке для сприйняття та використання середовище для співробітників, які зайняті реалізацією складних для бізнесу проблем обслуговування людей з особливими потребами.

Також варто зазначити, що за даними Всесвітньої організації здоров'я кількість населення з особливими потребами, як вже зазначалося, становить понад 15% від його загальної кількості. З кожним роком даний відсоток зростає, особливо під час військових дій. Звичайно, що не можливо ігнорувати значний відсоток людей похилого віку. Процес старіння нації з кожним роком посилюється і більшість країн Європи має значний відсоток людей третього віку. Саме це є однією з головних причин того, чому дані країни приділяють велику увагу створення доступного туристичного середовища.

Саме тому країни, що розвивають туристичну сферу в рамках гуманістичних концепцій надають великого значення розвитку доступної туристичної інфраструктури та дбають про соціальну адаптацію особливих категорій людей за рахунок залучення їх до туристичної індустрії. При цьому залучення даних категорій дає змогу знизити негативний вплив на економіку сезонності туризму. Це пов'язано з тим, що дані люди не мають обмежень у використанні вільного часу. Залучення їх не в сезон дає змогу надавати якісні послуги за пониженими цінами. Це є доволі важливим чинником для соціально незахищеного населення.

Необхідно відмітити, що дані зміни позитивно впливають на туристичний ринок. Їх можна простежити у звіті, який був опублікований після проведення 20-ї сесії Генеральної Асамблеї

UNWTO. На ній розглядалася важливість розвитку доступного туризму в світі. Тут також було озвучено кілька досліджень, проведених в Австралії, Сполучених Штатах і Європейському Союзі. Вони показали, що туристи з обмеженими можливостями стають важливою частиною туристичного ринку. Наприклад, відсоток австралійських туристів з обмеженими можливостями був оцінений приблизно в 11% від загальної кількості туристів.

Також було встановлено, що ці туристи залишалися довше і витрачають грошей більше, ніж в середньостатистичний турист. Крім того, дослідження, проведені в США, показали, що люди з обмеженими можливостями або обмеженою рухливістю витрачають в середньому 13,6 млрд доларів щорічно на подорожі.

Проте варто зауважити, що дані країни мають такий великий відсоток залучення даної категорії туристів за рахунок розвинутої доступної інфраструктури та коректного ставлення. Не всі країни приділяють увагу соціальній адаптації людей з особливими потребами, як за рахунок психологічної підтримки, так і за рахунок туризму. Україна має низку чинників, що унеможливають пересування та комфортного здійснення туристичної діяльності даних категорій населення.

Україні варто розглянути створення нового доступного середовища, яке дасть змогу соціально адаптувати населення, яке вимагає особливих потреб, покращити рівень життя та збільшити відсоток туристичного ринку.

В даній роботі ми розглядаємо концепції на які варто звернути увагу під час створення даного простору. Зокрема наступні:

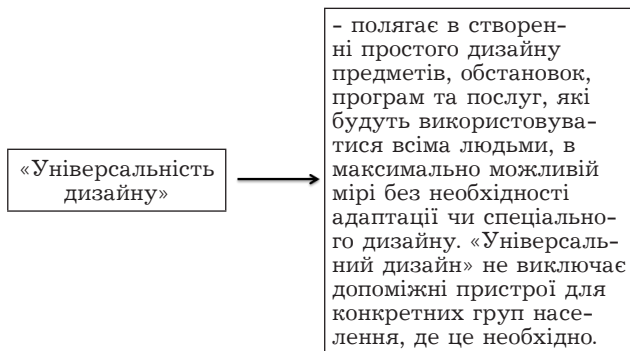

Рис. 1. Концепція «Універсальність дизайну»

Джерело [4]

Даний підхід дає можливість економії під час створення відповідного географічного простору оскільки не потрібно створювати велику кількість предметів та послуг для кожної категорії населення. Також «універсальний простір» дає змогу психологічно підтримувати людей з обмеженими особливостями, залучаючи їх в середовище, яке не наголошує на особливих потребах та даючи змогу вільному переміщенню.

Це сприяє створенню дизайну, орієнтованого на користувача. Дотримуючись цілісного підходу та ставлячи за мету задоволення потреб людей з обмеженими можливостями, незалежно від будь-яких змін та труднощів з якими вони можуть зіткнутися в процесі свого життя. Отже, універсальний дизайн є концепцією, яка виходить за рамки

питань простої доступності будівель. Дана концепція повинна стати невід'ємною частиною політики і планування у всіх аспектах суспільства.

Наступним важливим елементом, який важливо розглядати є раціональність простору в різних аспектах.

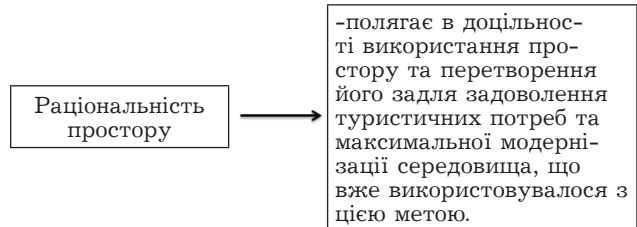

Рис. 2. Концепція Раціональність простору

Джерело розробка авторів

Також варто звернути увагу на рекомендації від UNWTO для створення доступного туризму, що викладені у 7 принципах універсального дизайну (Рис. 3).

Принцип		Загальні засади
Справедливе використання	→	Дизайн є корисним і затребуваним для людей з різноманітними здібностями.
Гнучкість у використанні	→	Простір повинен швидко та легко підлаштовуватися та видозмінюватися відповідно до потреб. При цьому всі предмети можуть використовуватися всіма туристами.
Просте та зрозуміле використання	→	Використання дизайну повинно бути легким в розумінні, незалежно від досвіду користувача, знань, навичок мови, або поточно-го рівня концентрації.
Ефективність передачі інформації	→	Простір повинен ефективно передавати необхідну інформацію для користувача, незалежно від оточуючих умов або сенсорних здібностей.
Оптимізація	→	Конструкція зводить до мінімуму ризики і несприятливі наслідки випадкових або ненавмисних дій.
Мінімізація фізичних зусиль	→	Конструкція повинна бути ефективною і зручною та мінімально втомлювати.
Оптимізація розмірів простору	→	Кожен простір повинен бути спроектований з урахуванням всіх вимог та раціональності розмірів для зручного маніпулювання і використання незалежно від розміру тіла, пози або мобільності користувача.

Рис. 3. Сім принципів універсального дизайну

Джерело [4]

Дотримання даних рекомендацій дають змогу створити простір, що забезпечує людям з обмеженими можливостями доступ до відповідних туристичних послуг на рівних з іншими. До фізичного оточення, транспорту, інформації та

зв'язку. В тому числі комп'ютерних систем і інформаційно-комунікаційних технологій, а також інших служб і об'єктів, відкритих для громадськості або для громадського користування, в міських районах, а також сільських і прибережних зонах та можливості соціальної адаптації за рахунок залучення до туристичної діяльності.

Для створення доступного туризму варто внести зміни в усі складові туристичного ланцюга та оптимізувати зв'язки між елементами. Також важливою є підготовка кадрів, що зможуть на потрібному рівні надавати послуги туристам з обмеженими можливостями. Освічений персонал може пом'якшити непередбачені труднощі. Навчання персоналу розуміння різних аспектів інвалідності та турботи про клієнтів може звести до мінімуму бар'єри, з якими стикаються люди з обмеженими властивостями. Співробітники туристичних установ і пов'язаних з ними послуг повинні бути готові розуміти і задовольняти потреби клієнтів з обмеженими можливостями. Більш детально вимоги до співробітників можна знайти в Конвенції ООН про права інвалідів 2006 року.

Звертаючи увагу на вище зазначені загальні засади доступного туризму, проаналізуємо адаптованість туристичних центрів Словенії та України. Вони мають досить схожий туристичний потенціал та умови.

Серед словенських міст, які усвідомлено, планомірно, на рівні державної політики покращують доступність для людей з обмеженими можливостями, слід особливо виділити Люблян, Марібор, Айдовшчину і багато інших туристичних міст.

У столиці Словенії залізничний вокзал адаптований до потреб людей з особливими потребами. Також досить велике число міських автобусів з низькою посадкою салону і звуковим сповіщенням про найближчі зупинки, як у розвинутих європейських країнах. Також варто зауважити високий рівень доступності однієї з найвідвідуваніших пам'яток. До Люблінського замку - можна дістатися на фунікулері, яким можуть користатися і інваліди. Також створено полегшення для відвідування зоопарку, вони легко можуть потрапити в будівлю Головоштамту. У ряді міських музеїв і галерей також передбачені можливості для їх відвідування людям з обмеженими можливостями.

Однією з найбільш відвідуваних туристичних пам'яток Словенії є печера Постойна. Тут передбачено перебування в ній людей на інвалідних візках. Персонал допомагає людям з обмеженими потребами перебраться на туристичний потяг і вибратися з нього.

Також варто зауважити, що досить активно працюють програми соціальної адаптації. Важливо відзначити, що Крашкій навчальний маршрут в Плісковіце був спроектований інвалідом, тому людям з обмеженими можливостями буде тут доволі комфортно.

Багато туристичних об'єктів Словенії пишуться сертифікатом «Зручно для інвалідів». Наприклад, компанія «Marche», яка в своєму розпорядженні має мережу ресторанів, що знаходяться в місцях відпочинку поблизу автобанів, Парк військової історії «Усі проти» і п'ятизірковий кемпінг «Шобец» (Їбобес).

Проте Європа не є головним центром поширення та розвитку доступного туризму. На даний час найбільшого розвитку дана концепція набула в Новій Зеландії, Австралії, Канаді, ПАР та Китаї. В даних країнах працюють туристичні оператори, що спеціалізуються на доступному туризмі. Вони пропонують активний відпочинок, круїзи та найрізноманітніші тури для людей з обмеженими можливостями.

Звичайно, на території України розвиток доступного туризму не має таких масштабів. Більшість туристичних об'єктів, як і більшість адміністративних будівель не пристосовані для людей з обмеженими можливостями.

Така непристосованість туристичних об'єктів та невідповідність персоналу є доволі дивною, зважаючи на кількість міжнародних проєктів, в яких бере участь Україна. Так під час розвитку інфраструктури до Євро-2012 в проєктах було прописано необхідність підготовки великих транспортних вузлів та головних центрів до відвідування їх туристами з обмеженими можливостями. Чиновники стверджували, що будували інфраструктурні об'єкти з урахуванням потреб усіх, зокрема й людей з обмеженими фізичними можливостями. Але як показав час Україна стала не доступною для уболівальників з особливими потребами.

Досить гостро проблема з обслуговуванням людей з особливими потребами постала перед проведенням в Україні Євробачення. Оскільки досі не працює більшість «амбуліфтів», встановлених на стадіонах, в аеропортах, на залізницях та в переходах. Одним з небагатьох винятків є спеціалізований ліфт в аеропорту «Бориспіль». Проте донині не вистачає персоналу.

Розвиток доступного туризму з кожним роком набирає все більших обертів. Проте тільки в 2016 році на території країни було проведено I міжнародний науково-практичний симпозіум на тему «Актуальні проблеми впровадження Інклюзивного Реабілітаційно-Соціального Туризму в Україні». Цій події передувало створення Асоціації «Інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму», де серед засновників значаться Комуніальний заклад «Черкаський обласний центр медико-соціальної експертизи Черкаської обласної ради», Національний історико-культурний заповідник «Чигирин», Шевченківський Національний заповідник м. Канів, Національний дендрологічний парк «Софіївка», Громадська спілка «Всеукраїнське науково-практичне об'єднання Інклюзивного туризму інвалідів і чорнобильців України», Благодійний фонд «Підтримки програм соціального захисту осіб постраждалих від аварії на ЧАЕС та інвалідів».

Проте донині більшість елементів геопростору не пристосовані для людей з обмеженими можливостями. Зокрема відсутній обладнаний транспорт. Більшість туристів з обмеженими можливостями, які подорожують за кордон, вимушені подорожувати на звичайних автобусах, чи замовляти їх з найближчої Польщі. Але з цим виникає проблема з перетинанням кордону, оскільки за законодавством України туристи не можуть перетинати кордон в автобусі з закордонними номерами. Тому люди з обмеженими можливостями вимушені проходити митницею самостійно.

Висновки і пропозиції. У даній роботі ми розглянули одну з сучасних концепцій розвитку туристичної інфраструктури. Важливим є багатогранність даного підходу та можливості створення соціальної адаптації людей з обмеженими можливостями.

Визначення поняття доступний туризм донині не усталене. Доступний туризм ми розуміємо як вид туристичних послуг, що дозволяє людям з вадами, в тому числі обмеженістю в мобільності, зору, слуху і когнітивних аспектах вільно почувати себе в сучасному географічному просторі. Це забезпечується за допомогою надання універсально сконструйованих туристичних продуктів, послуг та умов роботи.

Україна досить часто приймає міжнародні заходи, які відвідує низка туристів і зокрема тих, що потребують пристосованого геопростору. В першу чергу це стосується людей з обмеженими можливостями, які вже не змогли відвідати Євро-2012 із-за великої кількості бар'єрів в сучасному урбопросторі України. Важливо зробити максимально доступною нашу країну

для туристів, що приїдуть на Євробачення та приділяти більше уваги розвитку доступного туризму як виду реабілітації співвітчизників, що отримали травми в зоні АТО.

Головними пропозиціями являється залучення асоціації інвалідів України для проектування головних платформ проведення міжнародних заходів та під'їздів до них. Для ефективного вдосконалення географічного простору не достатньо розуміти загальні засади, а важливо володіти детальною інформацією та досвідом. Залучення людей з обмеженими можливостями дасть змогу розуміння проблеми з середини та враховувати найдетальніші нюанси. Також важливим являється вдосконалення стандартів та законодавчої бази. Яка б чітко регулювала б без бар'єрність простору.

Важливо також залучати людей з обмеженими можливостями до туристичної діяльності. Це один з варіантів соціально адаптувати людей з особливими потребами. При цьому туризм може виступати як психологічною реабілітацією так і фізичного стану.

Список літератури:

1. Волошинський О. Горбаць І. Мацелюх А. Сварник М. Теорія і практика організації активного відпочинку та туризму для неповно здатних осіб. Нав. пос. Львів ТОВ «Простір М» 2009. – 128 с.
2. Лозинська М. «На Говерлу можна і на візку» журнал «За Вільну Україну» 2004 р. – № 68. – 26 с.
3. Simon Darcy «Setting a research agenda for accessible tourism» Copyright © CRC for Sustainable Tourism Pty Ltd 2006.
4. World Tourism Organization. Електронний ресурс: <http://lmd.unwto.org/>
5. World Tourism Organization. Conference Services 2005. Accessible Tourism for All (Туризм, доступний для всіх) A/RES/492(XVI). Madrid, Spain: World Tourism Organization.
6. Міністерство соціальної політики України. Державна установа науково-дослідний інститут Соціально-трудових відносин. Національна доповідь «Про становище осіб з інвалідністю в Україні» 2013 р. – Електронний ресурс: <http://www.mlsp.gov.ua/>

Масляк П.А., Гринюк О.Ю., Казанцева Е.А.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОБЩИЕ ПОЛОЖЕНИЯ ДОСТУПНОГО ТУРИЗМА

Аннотация

С каждым годом количество людей, нуждающихся в особой обслуживании увеличивается как в Украине, так и в мире в целом. При этом именно в нашей стране достаточно небольшой процент из них привлечены к туристической деятельности. В данной работе мы рассмотрим возможность социальной адаптации данной категории людей за счет привлечения их к туристической деятельности. Особенно остро данная проблема поставлена перед проводками международных мероприятий. В частности, в этом году Украина будет принимать Евровидение. При этом большинство туристических объектов не приспособлены для людей с ограниченными возможностями

Ключевые слова: доступный туризм, социальная адаптация, без барьерный пространство, рациональность пространства.

Maslyak P.O., Gryniuk O.Yu., Kazantseva K.A.

Taras Shevchenko National University of Kyiv

GENERAL ACCESSIBLE TOURISM

Summary

Every year the number of people in need of special care is increasing both in Ukraine and in the world as a whole. At the same time in our country quite a small percentage of them are involved in tourism. In this paper we consider the possibility of social adaptation of this category of people by bringing them to the tourist activity. Particularly acute is the problem before posting international events. In particular, this year Ukraine will host the Eurovision. The majority of tourist facilities are not suitable for people with disabilities.

Keywords: accessible tourism, social adaptation, barrier-free space, rationality of space.